

HARF İNKILABI VE MİLLET MEKTEPLERİ

HARF İNKILABI VE MİLLET MEKTEPLERİ

Giriş

Harf İnkılabı, Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme yolunda attığı en köklü ve kapsamlı adımlardandır. Bu inkılap, yalnızca Arap harflerinin değiştirilmesini değil, aynı zamanda toplumsal kalkınmanın hızlandırılmasını, halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesini ve Türk kimliğinin yeniden inşasını hedeflemiştir. 1928 yılında Latin harflerine geçilmeden önce de Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemlerinden itibaren süregelen alfabe tartışmaları, zamanla bir ihtiyaçtan ziyade bir zorunluluğa dönüşmüş; Cumhuriyet'in ilanı ile somut bir reform hâline gelmiştir. Bu makalenin amacı, Harf İnkılabının tarihsel gelişim sürecini, bu sürecin temel nedenlerini, Latin harflerinin lehine ve aleyhine tepkileri ve nihayetinde gerçekleştirilen uygulamaları ele almayı amaçlamaktadır. Ayrıca, harf inkılabının toplumdaki her bir vatandaşla özdeşleşmesi yolunda kurulan ve kısa sürede yurt genelinde okuryazarlık seferberliğine dönüşen Millet Mekteplerinin kuruluş ve işleyiş aşamaları da detaylı bir biçimde incelenecektir.

1. Cumhuriyet Öncesi Alfabe Tartışmaları

Kanunen 1 Kasım 1928'de gerçekleşmiş olmasına rağmen, Latin harflerinin kullanılması, daha doğrusu güncel alfabede değişiklik yapılması konusu uzun yıllardır tartışılmaktaydı. Türk yazı tarihine bakıldığında başta Göktürk ve Uygur alfabeleri gibi Türk sesletimine uygun alfabeler kullanıldığı görülmektedir. Ancak IX. Yüzyılda Araplar ile tanışılmasıyla ve din değişikliğiyle beraber Türk toplulukları arasında Arap alfabesinin kullanılması yaygınlaşmıştır. Fakat Türkçe sesleri karşılamada Arap alfabesinin eksik kalması, yazım dili olarak Türkçenin zayıflamasına sebebiyet vermiştir. Örneğin Arapça'da yalnızca 3 ünlü harf bulunması sebebiyle yazılan kelimeler 5-6 farklı biçimde okunabilmekte ve nasıl okunacağı ancak cümlenin bağlamına göre ortaya çıkmaktaydı, halbuki Türkçe kelimelerin düzgün ifade edilebilmesi için 8 ünlü harf gerekmekteydi (Ülkütaşır, 1981). Ünlü harflerin eksikliğine ilaveten Türkçeye uyumlu olmayan harflerin varlığı da birçok harfin kullanılamamasına yol açmıştır. Avcı (2013) bunlara örnek olarak Arapça'da gırtlaktan ya da peltek söyleme şekline bağlı olarak bazı harflerden 3-4 tane olduğunu; dolayısıyla Türkçe okuma-yazmanın zorlaşarak Arapça ve Farsça gibi yabancı kelimelerin dile girişinin arttığına değinmiştir. Bu durum günlük dil ve okuma-yazma dili arasında bir uçurum oluşturarak karma bir dil olan Osmanlıca'nın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Öğrenilmesindeki zorluğa rağmen yüzyıllarca Osmanlı Devleti'nin resmi alfabesi olarak kullanılan Arap alfabesine karşı eleştiriler harf inkılabından yıllar önce de

gündemdeydi. İlk tartışmalar Tanzimat'ın ilanıyla ortaya çıkmıştır. 1862'de Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniyye'de yaptığı konuşmasında Arap alfabesinin imlasının değiştirilmesini önererek konuyu gündeme getiren ilk kişi Antepli Münif Efendi olmuştur (Demirci, 2011). Alfabe konusundaki tartışmaların Arap harflerinin Türk diline göre düzenlenmesi ve Latin harflerine geçilmesi olarak ikilik gösterdiği görülmektedir. O dönem aydınları Şinasi ve Ebuziyya Tevfik gibi isimler, Arap alfabesinin yenilenmesini desteklerken, Latin harflerinin kullanımına geçişi sert bir şekilde eleştirmişlerdir. Hatta yazdığı makalelerde Ebuziyya Tevfik, Latin alfabesine karşı çıkmasının sebepleri olarak Kur'an ve ilimler için farklı alfabeler kullanılmasının mümkün olmamasını öne sürmüştür (Boyacıoğlu, 2001). Büyük bir topluluğun Osmanlı alfabesinin ıslahını savunmasına karşılık, Latin alfabesine geçilmesini savunan görüşler de mevcuttu. Avcı'nın (2013) değindiği gibi, "Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye" adlı eserinde mevzuyla değinen Celal Nuri İleri, Latin harfleri fikrine yakınlığını şu sözlerle belirtmiştir: "Harflerimiz berbattır. Bu harflerle biz işimizi göremeyiz. Bunlar na kafidir... Latin harfleri, hem pek tabîî, hem de Türkçe lisanının tahririne Arapça harflerinden daha müsaittir. Bu harflerin kabul edilmemesi için serd olunabilecek veya olunan itirazat o kadar adidir ki münakaşasına bile tenezzül etmeyiz" (Celal Nuri, 1331).

Alfabe değişimine yönelik bir grup atılım da II. Meşrutiyet döneminde gerçekleşmiştir. Örneğin 1906'da Bulgar Türkolog Manolora durum hakkında "Batı uygarlığına girebilmemize engel olan yazıyı atarak, kılık kıyafetimize kadar her şeyimizle Batılılara uymalıyız" yorumunda bulunmuştur (Şimşir, 1992). İki yıl sonrasında ilan edilen Meşrutiyet'in yarattığı değişim ortamı alfabe tartışmalarını da tetiklemiştir. Öyle ki II. Meşrutiyet döneminde Maarif Bakanı olan Şükrü Bey tarafından dilbilgisi alanında düzenlemeler yapılması hedeflenen Istilahat-ı İlmiye Encümenleri kurulmuştur (Biçici & Özlü, 2020). Okuryazar mevzusunun II. Meşrutiyet ile daha sık gündeme geldiğini; Sultan Aziz'e Arap harflerinin öğrenimindeki zorluğu yenmek ve okur yazarlığı kolaylaştırmak adına bir dilekçe sunan Münif Paşa ve orduda okur yazarlığı yaygınlaştırmak adına "ayrık harfli" yazıyı kabul eden Enver Paşa örneklerinde görebilmekteyiz. (Giritli, 1988). Pek tabi kendisinden önce süre gelen bu alfabe tartışmaları o dönem genç bir subay olan Mustafa Kemal'in de dikkatini çekmiştir. Öyle ki Filistin cephesindeyken Osmanlı askerlerine tutsak düşen Agop Dilâçar'ın elinde gördüğü "Türkische Grammatika" adlı kitap dikkatini çekmiş, bu vesileyle kitabı inceleyerek bazı yerlerini de eleştirmiştir (Türkay 1982; akt. Demirci, 2011). Mustafa Kemal'in aklında yer eden yeni alfabe düşüncesinin yıllarca düşünülmüş bir inkılap olduğunu çevresiyle paylaştığı görüşlerden de anlıyoruz. Örneğin 1922'de Batı Cephesindeyken Halide Edip Adıvar ve Adnan Adıvar'a Arap

harflerinden ayrılma ve Türk yazısının karakteri aracılığıyla Batı ile bağlantı kurma düşüncelerinden bahsetmiştir (Giritli, 1988). Alfabe yeniliğine gitme düşüncesinin yalnızca Anadolu'yu etkilemediği, Türk dünyasında genel olarak gündemde olan bir konu olduğunu da belirtmek gerekir. Örneğin 1926'da yapılan Bakü Türkoloji Kongresi'nde Latin harflerinin kabulü tartışılmış, Türklerin Arap harflerini bırakarak Latin harflerini kabul etmesi üzerine de bir oylama düzenlenmiştir. Kongreden konuyla ilgili 101 olumlu, 7 olumsuz ve 6 çekimser oy çıkması harf inkılabı mevzusunun yeniden gündeme gelmesine sebebiyet vermiştir (Şimşir, 1992). Bu örnekler sayesinde Türklerin IX. Yüzyıldan itibaren kullanmakta oldukları Arap harflerinin özellikle Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemlerinde tartışmalara yol açtığı görülmektedir. Alfabe tartışmaları üzerindeki görüşlerin genellikle Arap harflerinin Türk diline göre düzenlenerek kullanılmaya devam edilmesi; ya da tamamen Latin harflerine geçilmesi olarak iki noktaya ayrıldığı görülmektedir. Tartışmalar ortasındaki tek ortak nokta ise bir yeniliğe ihtiyaç duyulduğudur.

2. Harf İnkılabına Neden İhtiyaç Vardı?

Yukarıda da değinildiği gibi, Arap harfleri Türk sesletimine uygun olmadığı için eksik ünlü harf sayısına ya da Türk fonolojisine uygun olmayan harflere sahipti. Bu eksiklik zamanla kendini ifade etme ihtiyacını karşılamak adına Arap ve Fars kelimelerinin Türkçeye girmesine ve Osmanlıca dediğimiz karma bir dilin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Elçarpar (2018, s. 26) alfabe değişikliğine ihtiyaç duyulması sebepleri arasında; “Arap kökenli yazı ile Türkçe yazı arasındaki, yapı, şekil, gramer ve fonetik açıdan görülen zıtlıklar, öğrenilmesinin uzun zaman alması, harekeli yazılmadığı için doğru okumanın zorluğu” gibi örnekler sıralamıştır. Türkçe konuştuğu dili Türkçe kelimelerle yazamayan, Arapça harflerle yazılan yazıyı okuyamayan halk için okuma-yazma arasındaki ikilik öğrenme konusunda zorluk oluşturmuştur. Bu sebeple harf inkılabı ile hedeflenen en büyük değişim Arap alfabesinin ortaya çıkarttığı ağız farklılıklarını ortadan kaldırmaktır. Dönmez (2011) bu konu hakkında; Arap alfabesinin belli bir Türk ağzının oluşmasına engel olduğunu ve bunu düzeltecek şeyin Türkçenin ses yapısına uygun bir alfabe olduğuna değinmiştir. Ayrıca harf inkılabına ihtiyaç duyulan nedenleri şöyle maddelendirmiştir: ülkede okuma yazmanın kolaylaşması sağlayarak bilgisizliğe son vermek, Türk dilinin kişiliğini oluşturmak, eğitim ve öğretimde verimliliği arttırmak, doğu kültüründen ayrılarak uygar Batı topluluklarıyla bağları geliştirerek çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkmak (Dönmez, 2011).

3. “Daha Zamanı Gelmemiştir”

Harf inkılabı tartışmaları XIX. Yüzyıldan itibaren devam ederken neden 1928’de gerçekleştiği mevzusuna gelindiğinde Atatürk’ün düşünce biçimini anlamak önemlidir. 1922’de Falih Rıfkı Atay ile aralarında geçen konuşmada Latin harflerine geçiş önerisiyle geçen Hüseyin Cahit’i geri çevirmesiyle alakalı “Hüseyin Cahit bana zamansız bir iş yaptırmak istiyordu. Yazı inkılâbının zamanı gelmemiştir” diyen Atatürk aslında ülkenin henüz harf devrimine hazır olmadığını ve şartların olgunlaşması gerektiğini kastetmiştir (Biçici & Özlü, 2020). Tanzimat ve II. Meşrutiyetin oluşturduğu değişim ortamında yetişen Mustafa Kemal doğup büyüdüğü Selanik’in karmaşık ortamından da etkilenmiştir. Makedonya olarak anılan ve İstanbul’un Avrupa’ya açılan son kapısı olan Selanik, çok yönlü kültürel yapısı sebebiyle üç farklı yazı türüne sahipti. Türk, Rum, Sırp ve Bulgar toplulukların bir arada yaşadığı topraklarda Arap, Yunan ve Kiril alfabeleri kullanılmaktaydı ve ticaret şehri olması sebebiyle tüccarlar aracılığıyla Latin alfabesine de aşinaydı (Dönmez, 2011). Bu ortam şüphesiz Mustafa Kemal’in alfabe ve Türk yazısı konusunda düşüncelerini şekillendirmiştir. Biçici ve Özlü (2020), harf inkılabından 10 sene önce, 6 Temmuz 1918’te Karlsbat’ta tedavi olan Mustafa Kemal’in hatıra defterine şu satırları yazdığına değinir: “Benim elime büyük salâhiyet ve kudret geçerse ben içtimaî hayatımızda istenilen inkılâbı bir anda bir tahakkuk edeceğimi zannederim... Halkı yeni fikirlerle eğitmek ve öğrenim durumunu yükseltmek gerekir. Aydınlar halkı kendi seviyelerine çıkarmalıdır. Bunun anlamı toplumun öğrenimini yeni ve kolay usullerle sağlamaktır” (s.184). Burada görülmektedir ki Mustafa Kemal hayata geçirilmesinden seneler öncesinde Türk yazısını kolaylaştırmak, toplumun eğitim almasının önünü açmak ve kültürel gelişimi sağlamanın planlarını kurmaktadır.

Fakat yüzyıllardır hem resmi hem de toplumsal hayatta kullanılan Arap alfabesinin kaldırılması köklü bir değişim olacağı için Mustafa Kemal, bunun sağlam temeller üzerine yapılması gerektiğini öngörüyordu. Bu değişimle ilgili dönem aydınlarından birçok öneri gelse de alfabe değişimine karşıt görüşler de bulunmaktaydı. Bu değişimi talep eden aydınlardan biri de Hüseyin Cahit Yalçın’dır. 1922’de Yunan ordularının işgalinden kurtulan İzmir’e gelen bir grup gazetecinin arasından Hüseyin Cahit Yalçın heyecanla Mustafa Kemal Paşa’ya “Niçin Latin yazısını almıyoruz?” sorusunu yöneltmiş ve yorgun Başkumandan ters bir biçimde söylenen “daha zamanı gelmemiştir” yanıtını almıştır. Atatürk sonraları Falih Rıfkı Atay’a "Hüseyin Cahit bana zamansız bir iş yaptırmak istiyordu. Yazı inkılabının zamanı daha gelmemiştir" diye bir açıklamada bulunur (Şimşir, 1992). Bu da harf inkılabı planının olduğu,

fakat düzgün ortamın sağlanmasını beklediğini ortaya koyar. Bu ortamın oluşması için başka yenilikler yapılması ve anavatanın güvenliğinin sağlanması gerekiyordu. Bu yolda 1922 yılında vatan düşmandan temizlendi ve Saltanat kaldırıldı, takip eden yılda ise Lozan Barış Antlaşması imzalanarak Türkiye Cumhuriyet'i kuruldu. Takip eden yıllarda Hilafetin kaldırılması, Şeyh Sait isyanı ve Terakkiperver Fırkasının faaliyetlerine karşı Takrir-i Sükûn yasasının çıkarılması ve İstiklal mahkemelerinin kurulmasıyla siyasi alanda güven ortamı oluşturuldu. Ardından toplumsal kalkınmayı ve kültürel modernleşmeyi sağlamak adına şapka ve kıyafet devrimleri, tekke ve zaviyelerin kapatılması, aşar vergisinin kaldırılması, takvim ve saat uygulamasının değiştirilmesi gibi yenilikler yapıldı. Bunları anayasal alanda Yurttaşlık Yasası, Türk Ceza Yasası, Borçlar Yasası ve Kabotaj yasası takip etti (Şimşir, 1992). Bu yenilikler sayesinde ülke siyasi, kültürel, hukuki ve toplumsal açıdan geliştirilerek harf inkılabına zemin hazırlandı. Bu inkılaplar yapılırken alfabe konusu geri planda kalsa da gündemden hiçbir zaman düşmemiştir. Hatta 1924 çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunuyla eğitimde birliğin sağlanması ve Takrir-i Sükûn Kanunu'nun oluşturduğu güven ve birlik ortamı sayesinde Harf devrimine geçiş hızlı bir şekilde olmuştur. Bu hızlı geçiş sürecinde harf devriminin lehinde ve aleyhinde birçok görüş sunulmasına rağmen Atatürk kararlı ve hızlı bir şekilde bu değişimin yapılmasının önemini vurgulamıştır. Öyle ki aynı fikirde olanlar yeni alfabeye geçiş için birkaç yıl sürecek bir plan yapılmasından söz ederken, Mustafa Kemal, bu iş “ya üç ayda olur ya da hiçbir zaman” diyerek yeniliğe yönelik hızlı adımlar atmıştır (Elçarpar, 2018).

4. Harf İnkılabı Üzerine Görüşler

Cumhuriyet kurulmadan önce de devam eden Türk yazısı tartışmaları genel anlamda iki noktada toplanıyordu. Bunlar alfabe değişimiyle toplumsal kimliğin kaybolacağını savunan değişim karşıtı görüşler ve toplumsal kalkınmanın yalnızca değişim ile sağlanacağına inanan destekleyici görüşler. Değişim isteyen görüşler arasında da Arap alfabesinin tamamen bırakılıp Latin harflerinin kabul edilmesini savunan bir grup ve Arap harflerinin Türk sesletimine göre düzenlenerek kullanılmasını savunan diğer grup arasında fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Arap alfabesiyle devam edilmesini isteyen grup genellikle konuyu din, millet, kültür ve siyaset açılarından değerlendirmiş; Arap harflerinin Kur'an harfleri olduğunu, dünya çapında 350 milyon Müslüman'ın ortak noktası olduğunu ve alfabenin terk edilmesiyle Arapça yazılmış kıymetli eserlerden yararlanılamayacağını savunmuşlardır (Elçarpar, 2018). Harf inkılabı tartışmalarında genel olarak bu gibi değişim aleyhine olan görüşlerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Elçarpar (2018) genel anlamıyla harf inkılabı karşıtı görüşe sahip olan

isimlerden şu isimleri örnek vermiştir; “Necip Asım, Kazım Karabekir, Mehmet Ali Tevfik, İbrahim Alaaddin (Gövsâ), Avram Galanti, Fuad Köprülü, Zeki Velidi (Togan), Ali Seydi, Halid Ziya (Uşaklıgil), Veled Çelebi, Ali Ekrem (Bolayır), Halil Nimetullah (Öztürk) ve Ayaz İshakî” (s.25). Bu karşıt görüşlerin en çarpıcı örneklerinden biri 1923 İzmir İktisat Kongresi’nde karşımıza çıkmıştır. o dönemlerde Arnavut ve Azerbaycan gibi yerlerde Latin harflerine geçişin tartışılmasından cesaret alarak İzmirli Nazmi ve arkadaşları bir önerge hazırlayarak kongreye sunulmuş fakat teklif kongre başkanı Kazım Karabekir tarafından sertçe reddedilmiştir. Daha sonra Hakimiyet-i Milliye gazetesinde “Latin Harflerini Kabul Edemeyiz” başlığıyla verdiği bir demeçte Latin harflerini savunan kişilerin yabancı propagandalardan etkilenecek ülkeye zararlı bir fikir sokmaya çalıştıklarını savunur (Biçici & Özlü, 2020). Kazım Karabekir ayrıca Latin harflere geçişin kültürel alanda ve dini kimlikte bir yıkıma da sebep olacağını düşünür. Avcı (2013) bu konuda Kazım Karabekir’in şu sözlerine değinir; : “... Bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihlerimiz, yazılarımız, binlerce cilt eserlerimiz bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka bir şekilde olan harufu kabul ettiğimiz gün en büyük felakete maruz kalacağız. Ve böylece derhal Avrupa’nın eline güzel bir silah vermiş olacağız. Bunlar alem-i İslam’a diyeceklerdir ki, Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır”. Nitekim Kazım Karabekir’in bu sert sözlerine karşılık destekler olmakla birlikte eleştiriler de ortaya çıkmıştır. Örneğin Kazım Karabekir’in kongredeki davranışı ve yayınladığı demeç üzerine Kılıçzade Hakkı Bey “İzmir İktisat Kongresi’nde harfler mes’esi” isminde bir yazı yazarak Latin harflerinin zarafetleri, şekillerinin düzgünlüğü, kolaylıkla yazılabilmeleri ve birçok millet tarafından kabul görmüş olmaları gibi üstün niteliklerine dikkat çekerken Kazım Karabekir’in iyi bir eğitim almasına karşın bu konuları anlayamadığını iddia eder (Maralli, 2019). Yine Kılıçzade Hakkı Bey makalelerinde Türk-Müslüman kimliği tartışmalarına da değinir. Giritli (1988) Kılıçzade Hakkı Bey’in şu sözlerine dikkat çeker; “Biz yalnız Müslüman mıyız? Yoksa hem Türk, hem Müslüman mıyız? Eğer yalnız Müslüman isek bize Arap harfleri yetişir ve Arap dili gerekir. Eğer Türk isek bir ‘Türk Kültürüne’ muhtacız. Bu kültür ise her şeyden önce dilimizden başlayacaktır... Arap harflerinden başka harflerle Kuran yazmak küfür değildir. İşte sorunun özü buradadır” (s. 33). Kazım Karabekir gibi Latin harfleri karşıtlarının ortak noktaları genel olarak milli ve dini kimliğin kaybedileceğine yönelik kaygılardan oluşur. Dilmen (1983: akt. Avcı, 2013) Latin alfabesi aleyhine düşünenlerin gerekçelerini şu şekilde sıralamıştır; Arap yazısının Kur’an’ın, yani Tanrının yazısı olması ve başka bir yazıyı almanın dinsizlik olarak görülmesi, yazının bir ‘hars’ sorunu olması, bürokraside büyük sarsıntı yaratacağı endişesi ve son olarak Kazım Karabekir Paşa’nın savunduğu “Türkler ecnebî yazısını kabul edip Hristiyan olmuşlardır” propagandası yapılacağı düşüncesi.

Öte yandan Türk yazısında yeniliği savunan birçok görüş de mevcuttur. Cumhuriyet'in ilanından önce yenilik mevzuu yer yer gündeme gelmiştir. Bu konuyu gündeme getirenlerden biri de Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin kurucusu Münif Efendi'dir. Dönemin ileri gelenlerinden oluşan bu cemiyette yaptığı bir konuşmada Münif Efendi, Arap harflerinin Türkçeye daha uygun hale getirilecek şekilde düzenlenmesinin önemine dikkat çekmiş, sonralarda bu konuda bir makale de yazmıştır. Bu makalenin içeriğinde de Osmanlı Devleti'nde olanın aksine, Avrupa'da alfabe kaynaklı zorlukların yaşanmadığına değinmiştir (Maralli, 2019). Münif Efendi'nin bu atılımı cemiyetteki diğer aydınların da dikkatini çekmiştir. Onun konuşmasını takiben Ahunzade Feth Ali mevcut alfabenin zorluğuna dikkat çekerek yeni bir sisteme geçilmesini öneren, ardından Latin harflerine geçişi savunan iki farklı proje sunsa da alfabenin değiştirilmesi mevzusunun zor olduğu söylenerek girişimleri reddedilmiştir (Maralli, 2019). Alfabenin değiştirilmesine karşı olanların aksine, bir grup aydın Türk yazısındaki anlam karmaşasının giderilmesindeki çözümü Latin harflerine geçişte görmüştür. Bu isimler arasında Hüseyin Cahit Yalçın, Falih Rıfkı Atay, Yunus Nadi Abalıoğlu, Mahmut Esat Bozkurt, Ahmet Cevat Emre, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Celal Nuri İleri, Şükrü Saraçoğlu ve Hüseyin Suphi Tanrıöver yer almaktadır (Elçarpar, 2018). Karşıt görüşlere rağmen Latin harflerini savunanlar resmi girişimlerde bulunmaya devam etmişlerdir. Örneğin 1923'te Tunalı Hilmi Bey Maarif Vekilliğine bir komisyon kurularak yabancı kelimelerin Türkçeleştirilmesi ve kitaplarının, gazete, dergi gibi basılı yayımların Türkçeye uygun bir şekilde yazılmasını öneren on maddelik bir "Türkçe Kanunu" teklifi ile gitmiş fakat teklifi İslam birliğine tehdit oluşturacağı sebebiyle reddedilmiştir (Biçici & Özlü, 2020). Takip eden senelerde bu girişimler hem ülke içinde hem de ülke dışında ses getirmiştir. 1924 senesinde "Arap hurufatı Türk lisanını yazmaya müsait değildir. Hacıımızın, hocamızın, amirimizin, memurumuzun gayretine, asırlardan beri yapılan bunca fedakârlıklarına rağmen, halkımızın ancak yüzde ikisi veya yüzde üçü okumuştur Ben isterdim ki, tedrisat-ı aliyye ve orta tedrisat için bütçesinin binde yüzünden fazla bir meblağını tahsis eden bu millet pek az bir zaman zarfında çocuklarının okuyup yazmasını görsünler..." diyerek İzmir mebusu Şükrü Saraçoğlu, Arap alfabesini ülkedeki okuma yazma oranının düşük olmasından sorumlu tutarak düşüncelerini meclise sunarken, aynı yıl Berlin'deki Türk öğrenciler tarafından Latin harflerini destekleyen bir dernek kurulup "Yeni Yazı" adıyla bir dergi basılmaya başlanmıştır (Biçici & Özlü, 2020). Alfabe konusunda yalnızca Türk aydınlarının görüşleri değil, yabancı uzmanların da değerlendirmeleri bulunmaktadır. Örneğin 1926 senesinde Türk eğitimi sistemini incelediği raporunda Dr. Kühne, güncel yazı ile okuyup yazma öğretmeye uzun zaman harcandığına; buna ilaveten Türklerin de Macar ve Fin dillerinde olduğu gibi bir yazı değişimine giderek Batı uygarlığına katılma işini kolaylaştırabileceğine

değınılır (Şımşır, 1992). İlerleyen yıllarla birlikte Latin harfleri mevzusu daha sık gündeme gelmeye başlar. Hatta 1926 yılında konu üzerine Mithat Sadullah tarafından “Latin Harfleriyle Türkçe Elifba Tecrübesi” isminde bir kitap, Hidayet İsmail tarafından da “Arap ve Latin Harfleri” adlı bir kitapçık yayınlanır (Biçici & Özlü, 2020). Harf inkılabının kabulünden hemen önce mevzuya damgasına vuran olaylardan biri ise Akşam gazetesinde yapılan bir ankettir. Maralli (2019) Latin harflerinin kabul edilip edilmemesine yönelik yapılan anketin sonuçlarını şöyle aktarır; Halit Ziya (Uşaklıgil), Necip Asım (Yazıksız), Veled Çelebi (İzbudak), Ali Canip (Yöntem), Zeki Velidi Togan ve Fuad Köprülü gibi kişiler mevcut yazının kullanımda kalması yönünde fikir beyan ederken; Refet Avni, Abdullah Cevdet, Mustafa Hamit gibi isimler Latin harflerine geçişi savunmuşlardır. Fakat 1928 tarihine yaklaştıkça resmi makamlar tarafından Latin harflerinin kabul edileceği yönünde sinyaller verilmeye başlar. 1927’de Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Hasan Bey’in Latin harflerinin kabul edilmesinin gereğini savunan konuşması, Başbakan İsmet İnönü de Harf İnkılâbının düşünüldüğünün sinyallerini vermesi ve Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt’un bu minvalde açıklamaları bunun örnekleri arasındadır (Maralli, 2019). Sonuç olarak dönem aydınları yoğunlukla Latin harflerine karşıt bir tutum sergileseler de yapılacak inkılabın önüne geçememişlerdir ve XIX. Yüzyıldan beri süregelen alfabe tartışmasına 1928 senesinde son nokta konulmuştur.

5. Harf İnkılabının Oluşum Sürecinde Yapılan Çalışmalar ve Kanunun Çıkmasındaki Yasal Süreç

Latin harflerine yönelik ilgi ve alakasının yıllar öncesinden var olduğu bilinmekle beraber “daha zamanı gelmemiştir” diyen Mustafa Kemal Atatürk, yaptığı yeniliklerle zemini sağlamlaştırdıktan sonra 1926 yılında Harf inkılabına yönelik kesin adımlar atmaya başlamıştır. Giritli (1988), Mustafa Kemal Paşa ve Falih Rıfkı arasında geçen bir olayı örnek verir. Buna göre 1926 yılında Mustafa Kemal Paşa’nın Sarayburnu Parkı’nda otururken karaladığı notları uzattığı Falih Rıfkı bunun Latin harfleri ile yazılmış bir nutuk olduğunu görür. İçeriğinde "Her vasıttan evvel Büyük Türk Milletine kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır... Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk Alfabesidir” diyen Atatürk, her vatandaşa okuma-yazma öğretilmesinin vatanperverlik vazifesi olduğuna değinerek, bir milletin yalnızca %10-20’lik kısmı okuma-yazma bilirken, %80-90’lık kısmının bilmemesini ayıp olarak tasvir etmiştir (Giritli, 1988). Atatürk’ün bu vesileyle Harf inkılabına yönelik resmi adımlar atmaya başladığı görülür. 1928 senesinin başından itibaren bakıldığında 8 Ocak’ta Mahmut Esat’ın Ankara Türk Ocağında Türk harfleriyle ilgili bir konferans verdiği, 8 Şubat’ta

İstanbul’da Türkçe hutbe okutulduğu, 24 Mayıs’ta Latin rakamlarının kullanımının kabul edildiği görülür (Giritli, 1988). 1928 senesinin ortalarına gelindiğindeyse Mustafa Kemal Paşa, harf devrimine yönelik resmi araştırmalar yapan bir grubun varlığına gereksinim duymuştur. 26 Haziran 1928’de kurulan Dil Encümeninin görevleri arasında alfabe üzerine incelemeler yapmak, farklı görüşleri değerlendirmek ve diğer milletlerin alfabelerini araştırmak varken; encümen üç milletvekili, üç Millî Eğitim Bakanlığı görevlisi ve üç konunun uzmanı olmak üzere toplam 9 üyeden oluşmaktaydı (Avcı, 2013). Temel görevleri alfabe üzerine çalışmalar yürütmek olan encümenin işlerinin yoğunlaşmasıyla zamanla üye sayısı 14’e ulaşmıştır. Biçici ve Özlü (2020) bu görevleri şöyle tanımlar; Latin alfabesi kullanan milletlerin alfabelerini tetkik etmek, Latin harflerinin Türkçe’ye uygulanması için Dil Komisyonuna gönderilen teklifleri incelemek, dilimizin ses bünyesine uyan ve ihtiyacı olan harfleri seçmek, bütün kelimelerin söylendiği gibi yazılmasına dikkat etmek. Bu çalışmalar sonucunda komisyon çok önemli iki rapor çıkarmıştır. Ahmet Cevat raportörlüğündeki Türkçe’nin Grameri Raporu diğeri ise İbrahim Grandi raportörlüğündeki Elifba Raporu (Biçici & Özlü, 2020). Alfabe üzerine çalışılan ilk resmi rapor olan 41 sayfalık Elifba Raporundaki bölümler şu şekildedir; “1. Türk dilindeki seslerin miktar ve keyfiyetleri, 2. Latin harflerinin savti kıymetleri, 3. Avrupa’da kullanılan Latin asıllı alfabelerdeki harfler: Latin, İspanyol, Fransız, Portekiz, İngiliz, Alman, Azerbaycan, Fin, Macar vb., 4. Bu alfabelerdeki harflerin şekilleri ve savti kıymetleri, 5. Türkçeye mahsus Latin harflerinin seçilmesi ve bu konuda uyulan esaslar, 6. Muhtelif harflerdeki çift harfler, işaretli harfler, Latin alfabesine eklenmiş harfler, 7. Türk alfabesini teşkil eden harflerin çeşitli dillerde karşılıkları, 8. Tespit edilen yani alfabenin vasıfları, dilimizin bünyesine uygun gelme, ses unsurları arasında iltibasa yer vermeme, diğer seslerle olan tenazuru muhafaza etme, tamamıyla ulusal olma, gerek okuma ve gerekse yazma konusunda sade, açık ve kolay olma, klişe halinde olmama, imlâda iltibası kaldırma, bediî olma...” (Biçici & Özlü, 2020, s.190). Bu çalışmalardan memnun kalan Mustafa Kemal Paşa artık kanun sürecinin başlaması için vaktin geldiğini düşünmüştür. Bu sebeple 8 Ağustos 1928 gecesi Gülhane parkında halka açık bir eğlence düzenleyerek yeni Türk harflerinin ve Harf İnkılabının müjdesini verir (Elçarpar, 2018). Mustafa Kemal’in duyurusundan sonra inkılabın hayata geçirilmesi için çalışmalar hemen başlamıştır. Öncelikle alfabe seferberliği ilan edilerek Dolmabahçe Sarayı’nda dönemin önde gelenlerine uygulama dersleri vermeye başlanır ve bunlara ek olarak dil uzmanı İbrahim Necmi Dilmen tarafından iki konferans daha verilir (Elçarpar, 2018). Toplumun önde gelen kesimlerine dersler vermeye başlanırken Mustafa Kemal, yeni inkılabın halka tanıtılmasının önemini de görmektedir. Bu sebeple yasa haline gelmeden önce yeni harfleri tanıtmak ve halkın desteğini almak adına Başöğretmen sıfatıyla

yurdun her bir tarafına geziye çıkar; Trakya, Karadeniz, Orta Anadolu bölgelerinde salonlarda ve açık alanlarda halka dersler verir (Ergün, 1982; akt. Elçarpar, 2018).

Tüm bu gelişmeler üzerine kanunun meclise sunulma vakti gelir. 1928 senesinin Kasım ayının 1. Gününde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Harf İnkılabına yönelik kanun teklifi TBMM Zabıt Ceridesi'nde şu şekilde geçmektedir: Öncelikle Gazi Mustafa Kemal Paşa kürsüye gelerek bir konuşma yapar.

...her şeyden evvel her inkişafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel Büyük Türk Milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Büyük Türk Milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk Alfabesidir.

Bu sözlerle açtığı konuşmasında Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilecek Türk Harf İnkılabının, yalnızca Türk milletinin değil, tüm insanlık tarihinin mümtaz bir dönüm noktası olarak görüleceğine değinir. Yeni Türk harflerinin kabulüyle, milletin asırlardır süregelen okuma-yazma sorununun kısa sürede aşılabacağına ve cehaletin ortadan kaldırılacağına dair güçlü bir inanç dile getirilmiştir. Atatürk aynı zamanda kendisi ve Meclis üyelerinin bu değişim yolunda toplumsal bir göreve sahip olduklarını vurgulamış; her vatandaşın okuma-yazma öğrenmesi için seferber olunması gerektiğini belirtmiştir. Toplumun uzun zamandır beklediği vurgulanan kanun teklifi, Latin alfabesine dayanan yeni harflerin resmi ve toplumsal hayatta kademeli olarak uygulanmasını öngörmüş, toplumsal hayatta birçok değişime sebebiyet vereceği de göz önüne alınarak geçiş sürecinin düzenli ve dikkatli planlandığı ifade edilmiştir. Bu inkılabın başarıyla neticelenmesi için en büyük kuvvetin, milletin samimi inancı ve azmi olduğu özellikle vurgulanmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: V, Devre: III, Sene II, 1 Teşrinisani 1928, 11). Böylelikle 1 Kasım 1928 itibarıyla oy birliğiyle kabul edilen kanun, 3 Kasım'da Resmî Gazetede yayınlanarak 1353 Sayılı Kanun olarak yürürlüğe girmiştir. Gerekçesi; Arap harfleriyle okuma-yazmanın mümkün olmaması, Türk yazım ve iletişimini ilerlemekten alıkoyması, milli benliğe uygun olmaması olarak belirtilmiş; yeni harflerin halk arasında yayılmasını ve Türk dilinin geleceği adına yeni harflerinin kabulü zorunlu görülmüştür (Elçarpar, 2018). İçeriğine bakıldığında “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun” 11 maddeden oluşur. I. Maddenin içeriğinde Arap harfleri yerine Latin harflerinin Türk harfleri unvanıyla kabul edildiği belirtilir. II. Madde kanunun kabul tarihinden itibaren bütün devlet daireleri, şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde yazıların yeni kabul edilen Türk harfleriyle

yazılmış olması zorunlu hale getirilir. III. maddeye göre devlet dairelerinde Türk harflerinin resmi işlemlerde kullanılmaya başlanması, en geç 1 Ocak 1929 tarihine kadar gerçekleşecektir. Ancak, soruşturma evrakı, fezlekeler, mahkeme kararları ile basılı işlem cetvelleri ve defterlerin 1929 yılının Haziran ayı başına kadar eski harflerle yazılmasına izin verilir. Tapu kayıtları ve senetler ile nüfus ve evlenme cüzdanları ve kayıtları, ayrıca askerî kimlik ve terhis belgeleri ise 1929 yılının Haziran ayı başından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır. Madde IV, halk tarafından yapılan başvurularda, eski Arap harfleriyle yazılmış olanların kabulü 1 Haziran 1929 tarihine kadar mümkün olduğunu, 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren ise, Türkçe olan özel ya da resmi levha, tabela, ilan, reklam ve sinema yazıları ile yine Türkçe olan tüm süreli ve süresiz gazeteler, broşürler ve dergilerin Türk harfleriyle yazılması ve basılması zorunlu olduğunu belirtir. V. Madde Ocak 1929'un başından itibaren basılacak kitapların yeni Türk harfleriyle basılmasını zorunlu kılar. Madde VI. 1930 yılı Haziran ayının başına kadar devletin tüm kurumlarında kullanılan kitap, kanun, yönetmelik, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi basılı evrakların kullanılmasına izin verir. VII. Madde para, hisse senetleri, bonolar, tahviller, pullar ve diğer kıymetli evrak ile hukuki geçerliliği olan tüm eski belgelerin, değiştirilmedikleri sürece geçerli olduğunu belirtir. VIII. Madde ise tüm banka, şirket, dernek ve kurumların en geç 1 Ocak 1929 tarihine kadar Türk harflerinin kullanılmasını zorunlu kılar. IX. Madde okullarda öğretim sürecinde yeni Türk harflerinin kullanılmasını ve eski harflerle basılmış kitaplarının yasak olduğunu belirtir. Son olarak X. Madde bu kanunun yayınlanma tarihi itibarıyla geçerli olduğunu vurgular. XI. Madde bu kanunun hükümlerini uygulamakla Bakanlar Kurulunun görevli olduğunu belirtir (TC Resmi Gazete, 03.11.1928: 921-923; Düstur, 03.11.1928: 3). İnkılabın kanunen resmileşmesinin ardından resmi ve özel kurumlarda kullanılan gazete, dergi, levha ve reklamlarda yeni harfler kullanıldı, Ocak 1929 itibarıyla tüm kitaplar Türk harfleriyle basıldı; devlet dairelerine ise evrakların, fezlekelerin, defterlerin yazılması, yazılı dilekçelerin verilmesi için Haziran 1929'a kadar süre verildi (Biçici & Özlü, 2020). Böylece ülke çapında yeni harflerin öğretimine yönelik çalışmalar hız kazandı.

6. Yeni Harflerin Halka Tanıtılması Yolunda Yapılan Çalışmalar

Atatürk'ün öngördüğü gibi yeni harflerin süratle halka tanıtılması ve kullanılmaya başlanması gerekmektedir. Mustafa Kemal Paşa öncelikle yakın çevredeki ve halka karşı sorumluluğu olan memurlarla işe başlar. Giritli (1988), Paşa'nın Dolmabahçe Sarayı'nda çalışma salonlarından birine "kara tahta" yerleştirdiği, zaman zaman memurları tahtaya kaldırıp harfler üzerine imtihan ettiğine değinir. Mustafa Kemal Paşa aynı zamanda yeni harfler

konusunda halkı bilgilendirmek için ülkeyi karış karış gezmek gerektiğine de inanır. Bu hedefle “Başöğretmen” sıfatıyla 23 Ağustos-20 Eylül tarihleri arasında Tekirdağ, Bursa, Mudanya, Çanakkale, Eceabat, Gelibolu, Sinop, Samsun, Amasya, Turhal, Tokat, Sivas, Şarkışla ve Kayseri gibi birçok şehir ve kasabaya giderek halka konuşmalar yapmış ve dersler vermiştir (Avcı, 2013). Gezinin sonucu Atatürk’ün hedeflediği gibi başarılı olmuştur. Öyle ki, Ankara’ya döndükten sonra “Yeni harflerin uygulanmasını memleketin pek çok şehrinde ve köylerinde gördüm, halk yeni harflerle okuyup yazmaya geçmiştir ve yeni yazının kolaylığından memnundur” diyerek ifade etmiştir (Maralli, 2019). Bu konu yabancıların da dikkatini çekmiştir. Yılmaz (2010), o günlerde Türkiye’yi gezen Fransız yazar Eugene Pittard’ın birçok köy ve kasabayı gezdiğini, genç-yaşlı toplumun her kesiminden insanın yeni yazıyı öğrenme gayretine şahit olduğunu anlattığını; hatta Diyarbakır’da ders verdiği bir bahçıvanın sırf yeni yazıyı öğrenmek adına günde iki saatlik yol katettiği örneğini de eklediğini belirtir. Harf inkılabının başarılı olması için yeni harflerin her alanda halkın gözünün önünde bulunması şarttı. Bu yolda halkın yeni yazıya ilgisini çekmek adına bir propaganda örgütü kurulmuştur; sinema ve tiyatrolarda okuma-yazmanın faydalarıyla alakalı oyunlar oynanmış, kahvehane, gazino, panayır, pazar, güreş, koşu ve sergi gibi toplulukların bir araya geldiği yerlerde eğlenceler düzenlenerek, konferanslar verilmiştir (Kıroğlu, 2008). Konferans ve derslerin olmadığı vakitlerde de halkın açık alanda yeni harflere erişimi sağlanmıştır. Biçici ve Özlü (2020) gazetelerin yeni harflerle yayınlanması ve sokaklara harf tabloları asılarak halka harflerin tanıtılmasına değinir. Harflerin tanıtılmasının ardından daha büyük ve kalıcı bir adım atılması gerekir; öğretim. Başlangıçta yeni harfleri yurdun dört bir yanındaki öğretmenlere tanıtmak adına İstanbul ve Ankara’da kurslar açılmış, burada harfleri öğrenen müfettişler yurda dağılıp öğretmenlere Türk alfabesini öğretmekle sorumlu kılınmışlardır (Biçici & Özlü, 2020). Fakat ülkede okuma-yazma sorunu çocuk-yetişkin herkesi etkilediğinden, bu büyük kitleye okuma-yazma eğitiminin nerelerde verileceği sorunu ortaya çıkmıştır. Ardından 1927 kurulan halk mekteplerinin, harf inkılabıyla birlikte kurumlaşarak Millet Mektepleri adıyla yeni harfleri öğretmek için çalışmalar yürütmesine karar verilir (Elçarpar, 2018). Sonuç olarak Mustafa Kemal Paşa, harf inkılabının başarılı olması adına öncelikle devlet yöneticilerinin ve aydınların yeni yazıyı öğrenmesi, ardından ülkenin dört yanına gidilerek konferanslar verilmesi, propaganda çalışmalarıyla geniş topluluklara harflerin tanıtılması, müfettişler aracılığıyla memleketin öğretmenlerine Türk alfabesinin öğretilmesi ve son olarak da halkın her kesiminin okuma-yazma öğrenmesi adına Millet Mekteplerinin kurulma aşamalarını yakından takip etmiştir.

7. Millet Mektepleri Ortaya Çıkışı ve Millet Mektebi Talimatnamesi

Türk harflerinin kabulünden kısa bir süre sonra, 7 Kasım 1928'de İsmet İnönü TBMM'de bir konuşma yapar. Bu konuşmanın içeriğinde öncelikle yeni yazının ülke çapında öğretilmesi için Millet Mekteplerinin açılacağını duyurur ve bu kurumların işleyişini açıklayarak vatandaşların müsait vakitlerinde mekteplere gelmesini talep eder (Kıroğlu, 2008). İsmet İnönü'nün açıklamasına göre Millet Mektepleri, A ve B olmak üzere iki çeşit dershaneden oluşacaktır. Başkanlığını Mustafa Kemal'in üstleneceği bu kurumlara öğretime devam etmeyen 16-45 yaş arasındaki tüm vatandaşların katılması zorunlu tutulmuştur ve Millet Mektepleri kapsamında yalnızca Türk alfabesi değil, aynı zamanda Kıraat bilgisi, Yurt bilgisi, Sağlık Bilgisi ve hesap ölçü, tarih, coğrafya gibi derslerin de verileceği belirtilir (Biçici & Özlü, 2020). İsmet İnönü'nün duyurusunun ardından Millet Mektepleriyle ilgili yasal süreç başlar. 7284 sayılı kararname ile Millet Mektepleri Talimatnamesi hazırlanarak 11.11.1928'de Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilir ve 24 Kasım'da Resmî Gazete'de yayımlanmasıyla yürürlüğe girmiş olur (Kurt, 2000). Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesinin maddelerine bakıldığında genel içeriği şu şekildedir: Teşkilat iki kademeli bir eğitim modeli öngörmektedir; Eğitim çağını geçmiş fakat okuma-yazma bilmeyen vatandaşlar için dört aylık, eski Arap harflerini bilenler için ise iki aylık kurslar düzenlenmiştir. Kadın-erkek ayrılmaksızın her Türk vatandaşı bu teşkilatın doğal üyesi kabul edilirken, teşkilatın genel başkanlığı ve başöğretmenliği bizzat Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından üstlenilmiştir. Yönetim, devlet merkezinde Maarif Vekili başkanlığında bir heyet tarafından yürütülmekte; illerde, kazalarda ve köylerde çeşitli idare heyetleri oluşturularak eğitim faaliyetleri yerel düzeyde organize edilmektedir. Ayrıca her üç ayda bir Maarif vekilinin genel başkana rapor vermesi ön görülür. Bu heyetler dershaneler için okul, cami, kahvehane gibi uygun mekânların kullanılması, ders materyallerinin temini ve halkın derse düzenli katılımı konusunda sorumludur. Öğretmen ihtiyacı öncelikle mevcut ilkokul öğretmenlerinden karşılanmakta, ancak gerekirse sınav ve değerlendirme yoluyla münevver kişiler de iki aylık kurslar için öğretmen olarak görevlendirilebilmektedir. Öğretmenlere verilecek yevmiye iki aylık kurslar için 30, dört aylık kurslar için 50 lira olarak belirlenmiştir. Resmî ve özel Türk okullarının yanı sıra azınlık ve yabancı okullardaki Türkçe, tarih ve coğrafya öğretmenleri de bu görevde yer almakla yükümlüdür. Eğitim, halkın ayağına götürülerek büyükşehir ve kasabalarda çeşitli semtlerde dershaneler açılmakta; hatta hapisanelerdeki mahkûmların da okuryazarlık kazanması sağlanmaktadır (Resmî Gazete, 24 Kasım 1928; Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, 1928). Harf inkılabının başarılı sonuç vermesi için yasal zorunluluklar da getirilmiştir. Buna göre Vilayet İdare Meclislerinin İdare-i Vilayet Kanunu'nun 68. maddesi

gereği Millet Mekteplerine kaydolmayan veya kaydolup devam etmeyenlerden, beş ile altmış liraya arasında para cezası alınacağı belirtilir (Milliyet 2 Kasım 1929; Avcı, 2013). Millet Mekteplerinin açılıp Türk harfleri öğretimi toplumun her kesimine ulaşılabilir yapılarak Türk milletinin kalkınması ve modernleşmesi yolunda büyük bir adım atılmıştır. Halk dergisinde yayınlanan bir yazı bu gelişmelerin önemini “...Gazi nasıl on sene evvel düşmanları vatan topraklarından atmak için milleti seferberliğe çağırdı ise şimdi de Türk yurdundan cahilliği kaldırmak için seferberlik ilan etti. Türkiye’de kadın erkek herkes okumak, yazmak bilecektir, bu ülkede artık okumak bilmiyen kalmıyacaktır. İşte Millet Mektepleri bunun için açıldı” diyerek vurgulamıştır. (Kurt, 2000). Özetle, 24 Kasım 1928 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanmasıyla yürürlüğe giren Millet Mektepleri Talimatnamesi, ülke çapında her yaştan ve her kesimden vatandaşın yeni harfleri öğrenmesini zorunlu kılmıştır.

8. Millet Mekteplerinin Hayata Geçirilişi ve Sonuçları

Her ne kadar kutsal bir amaçla yola çıkılsa da Millet Mekteplerinin kuruluş gününde talihsiz bir olay meydana gelir. Türk Harflerinin ve Millet Mekteplerinin hazırlanma süreçlerinde büyük emekleri olan Milli Eğitim Maarifi Mustafa Necati Bey, okulların açılacağı gün vefat etmiş, ömrü emeklerinin sonucunu görmeye yetmemiştir. Fakat okuma-yazma seferberliğini hiçbir şeyin yavaşlatamayacağını İsmet İnönü şu sözlerle dile getirmiştir; “İnkılapçıların ölürken kalanlardan ve yeni yetenlerden bir tek dileği vardır: Cansız bileklerinde sallanan vazife bayrağının kavranıp daha yüksekte dalgalandırılmasıdır: Necati, aziz Necati, dileğin yerine getirilecektir.” (Kurt, 2000). Aynen İnönü’nün belirttiği gibi, memleketin dört bir yanında binlerce Millet Mektepleri açılarak yenilik meşalesi taşınmaya devam eder. Yönetim ve yürütme aşamalarına bakıldığında Mustafa Kemal, kadın-erkek ayırt etmeksizin Türk vatandaşlarından oluşan bir teşkilat kurmuştur. Hiyerarşik bir yapıya sahip olan bu teşkilat illerde Maarif müdürlüklerine, ilçelerde kaymakamlara, nahiyelede nahiye müdürlüklerine, köylerde ise köy ihtiyar heyetlerine bağlı olacak ve her üç ay sonunda teşkilatın üst düzey sorumlusu Maarif vekili tarafından Genel Başkan Mustafa Kemal Atatürk’e bir rapor sunulacaktı (Kıroğlu, 2008). Ayrıca eğitimin yapıldığı alanlara göre de Millet Mektepleri çeşitlilik göstermekteydi. Çakıcı ve Çakıcı (2024) Millet Mekteplerinin sabit ve seyyar olmak üzere iki türlü olduğunu; sabit mekteplerin okul, toplantı salonları, kahvehane, cami, gençler odası gibi yerlerde, Seyyar Mekteplerin ise resmi bir teşkilatının bulunmadığı yerlerde halkın uygun yer ve zamanlarda toplanarak yapıldığını açıklar. Seyyar ve sabit Millet Mektepleri aracılığıyla anavatanın en ücra köşelerine bile Türk alfabesi tanıtılmıştır. Hatta Millet Mekteplerinin dağılımına bakıldığında yalnızca %35’inin şehirlerde, geri kalanının köylerde

bulunduğu görülür (Maralli, 2019). Fakat 1929’de yeniden yapılandırılan talimatname ile Sabit ve Seyyar Mekteplere Özel, Köy Yatı Dershaneleri ve Halk Okuma Odalarının da eklenmiştir (Şahin, 1991: akt. Çakıcı & Çakıcı, 2024). Okuma Odaları temiz ve düzenli herhangi bir alanda kurulabilecek, içinde bulunan bütün gazete, mecmua ve kitaplardan herkes yararlanabilecek ve zaman zaman konferanslar düzenlenecekti. Arap harfleriyle yazılmış herhangi bir eserin odalarda bulundurulmamasına karar verildi (Çakıcı, & Çakıcı, 2024).

1928 ve 1935 yılları arasında faaliyet gösteren Millet Mektepleri, binlerce dersane ile hizmet vermiş ve yüzbinlerce vatandaşın okuma-yazma öğrenmesini sağlamıştır. Fakat Millet Mekteplerinin başarısını değerlendirmek için öncelikle o dönem ülkedeki okur-yazar vaziyetinin nasıl olduğunu bilmek gerekir. Biçici ve Özlü (2020), 1927 yılında kadınlarda %4, Erkeklerde %13 ve genel nüfusta %8,16 olan okuma yazma oranının %5-6’sını Arap alfabesi bilen Türklerin oluşturduğunu, gerisini gayrimüslimlerin meydana getirdiğini belirtir. Fakat Millet Mekteplerinin faaliyet gösterdiği 8 yılda bu oranlar artış gösterir. Kadınlarda okuma yazma oranı %10,5 ve erkeklerde %29,3’e çıkarken, genel ortalama 1935’te %19,9’u bulur (Avcı, 2013). Ülke çapında dersane dağılımına bakıldığında 1928- 1935 aralığında Marmara Bölgesinde 18.785, Karadeniz Bölgesinde 11.589, Orta Anadolu Bölgesinde 9.365, Ege Bölgesinde 8.893, Doğu Anadolu Bölgesinde 5.892, Akdeniz Bölgesinde 4.065 ve son olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 1.673 dersane açılmıştır (Çakıcı, & Çakıcı, 2024).

Dönemler arası değerlendirildiğinde en yoğun faaliyetin 1928-1929 arası görüldüğü anlaşılr. Avcı (2013), 1928-1929 arası 1.045.500 kişinin derslere devam ettiğini, bunlar arasından 597.010 kişinin başarıyla mezun olduğunu gösterirken; 1935-1936 senelerine gelindiğinde yalnızca 59.206 kişi derslere katılım göstermiş ve bunlardan 40.229’u mezun olabilmıştır. Toplam değerlere bakıldığında Millet Mekteplerine 2.546.051 vatandaşın kayıt yaptırdığı, bunlardan %49’unun başarılı olarak mezun olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 1). Bu tablonun gösterdiği durum, ilk açıldığı dönemlerde Millet Mekteplerinin karşılaştığı yoğun ilginin son dönemlerde ciddi bir şekilde düştüğü görülür. Bu düşüşe rağmen okuryazarlık oranlarındaki artış Millet Mekteplerinin başarısını ortaya koymak için yeterlidir. 1927 yılında okuryazarlık oranı erkeklerde %13, kadınlarda %4 iken; 1935 yılına gelindiğinde bu oran erkeklerde %29,3’e, kadınlarda %10,5’e yükselmiştir (Çakıcı, & Çakıcı, 2024, s.49). Sonuç olarak Millet Mektepleri ülkenin dört bir yanındaki vatandaşları okuma-yazma öğretilmesi için seyyar ve sabit kuruluşlarla faaliyet göstermiş ve başlangıçta %8,16 olan okuryazar oranının 1935 yılına gelindiğinde %19,9’u bulmasına katkı sağlamıştır.

Tablo 1. Okulların faaliyet gösterdiği dönemler ve verimleri

Dönemleri	Derslere Devam Edenler	Başarı Gösterenler	Başarı Oranı %	Özel Öğrenim Görenlerle Toplam
1928-1929	1.045.500	526.881	%50	597.010
1929-1930	544.534	245.663	%45	262.423
1930-1931	352.902	172.322	%49	188.311
1931-1932	205.349	99.491	%48	108.470
1932-1933	157.636	80.559	%51	90.935
1933-1934	77.672	36.559	%47	40.851
1934-1935	103.252	49.647	%48	66.255
1935-1936	59.206	29.788	%50	40.229
Toplam	2.546.051	1.240.210	%49	1.394.484

Not. İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından yazılan “Kültür İstatistikleri, 1935-1936”, 1937, Ankara: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü.

9. Millet Mektepleri Derslerinin İçeriği

Millet Mektepleri 1928 talimatnamesi yayınlandığında içeriğinde yalnızca yeni Türk harflerinin öğretimine dair maddeler bulunmaktadır. Fakat 1929’da düzenlenerek yeniden yayınlanan Millet Mektepleri Talimatnamesi, bu eğitim kurumları aracılığıyla halka çeşitli konular üzerine dersler vermeyi de hedeflemiştir. Dershane türlerine göre derslerin işleniş süreleri de değişkenlik göstermiştir. A dershanelerinde alfabe, imlâ ve yazı, kıraat öğretilip, bunlara ilaveten 2 saat sayı sayma, toplama ve çıkarma işlemleri anlatılan matematik dersleri verilirdi. B dershanelerinde ise 2 saat kıraat ve tahrir, 2 saat hesap, 1 saat sağlık bilgisi, 1 saat de yurt bilgisi üzerine eğitim verilirdi (Edis, 1947: akt. Çakıcı, & Çakıcı, 2024). Her türlü bilim ve edebi alanda halkı eğitmenin hedeflendiği derslerin içerikleri de geniş kapsamlı olmuştur. Bayraktutan (2020) bu derslerin içeriklerini şöyle tanımlamıştır: Kıraat dersinde öğrencinin ilgi duyacağı parçaları okutmak yoluyla kolay ve doğru şekilde okumak öğretilirken, kompozisyon (tahrir) derslerinde ise öğrencilere fikirlerini düzgün bir şekilde yazmayı öğretmek amacıyla mektup, telgraf ve senet gibi belgeler üzerinden imla ve gramer kuralları gösterilmiştir. Hesap ve Ölçüler dersinde basit hesap işlemlerinin kuralları öğretilirken, Sağlık Bilgisi dersinde insan bedeni, organlar ve görevleri, toplumsal sağlık, içki ve zararları ve ölümcül hastalıklar konulu dersler anlatılmıştır. Son olarak Yurt Bilgisi dersinde vatan, millet, vatandaşlık, hak ve vazifeleri gibi bir vatandaşın bilmesi gereken temel kavramlar anlatılırken, Türk Bayrağı; Türkiye sınırları, nüfus, Sultanların faaliyetlerinin sonuçları, savaşlar, İstiklal mücadelesi, Gazi Mustafa Kemal’in faaliyetleri, Teşkilat-ı Esasiye kanununun maddeleri, Büyük Millet Meclisi ve

memurların görevleri, vergiler, askerlik, yargı sistemi, hükümetle nasıl iletişime geçileceği, milli bayramları ve manaları gibi konular üzerine Türk vatandaşlarının bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. Millet Mekteplerinde verilen bu dersler sayesinde halkı vatandaşlık hakları üzerine bilinçlendirmek, günlük hayatlarını idame ettirmek adına hesaplama, sağlık bilgisi ve en önemlisi okuma-yazma becerileri kazandırılması amaçlanmıştır.

Sonuç

Sonuç olarak, Türk milletinin çağdaş ve modern uygarlıklar düzeyine çıkarılması yolunda önemli bir dönüm noktası olan Harf İnkılabı, yalnızca bir alfabe değişikliği değil; aynı zamanda eğitim, kültür ve toplumsal bilinçlenme alanlarında köklü bir dönüşümün başlangıcıdır. Cumhuriyetin ilanından yıllar evvel, ilk olarak Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemlerinde gündeme gelen alfabe tartışmaları, Latin harflerinin kabulüyle 1928 yılında sonuca ulaşmıştır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bu değişimi yalnızca bir reform olarak değil; harf devrimini, halkın okuryazarlığını artırmak, Türk dilinin yapısına uygun bir yazı sistemi oluşturmak ve Batı ile bütünleşme yolunda toplumu ileriye taşımak için stratejik bir adım olarak planlamıştır. Bu inkılabın başarılı olması adına devlet adamlarından öğretmenlere, aydınlardan vatandaşlara kadar kapsamlı bir seferberlik başlatılmış; Millet Mektepleri aracılığıyla yeni harflerin öğrenilmesi vatani bir görev hâline getirilmiştir. Bu çabalar sonucunda okuryazarlık oranında gözle görülür bir artış sağlanmış; Millet Mekteplerinde verilen dersler aracılığıyla bireylerin aynı zamanda vatandaşlık bilinci, temel sağlık ve hesap bilgisi gibi yaşamla ilgili önemli kazanımlar edinmesi hedeflenmiştir. Böylece Harf İnkılabı, Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme sürecinde hem düşünsel hem de uygulama düzeyinde derin ve kalıcı bir etki yaratmıştır.

KAYNAKÇA

- Avcı, C. (2013). "Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri". *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3(1), 43-60.
- Bayraktutan, F. (2020). "Millet mekteplerinin halk eğitimi açısından incelenmesi". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (37), 119-150.
- Biçici, M., & Özlü, Z. Y. (2020). "Harf İnkılabı Üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Çıkan Tartışmalar Ve Karşıt Görüşler". *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 6(1), 180-197.
- Boyacıoğlu, R. (2001). "Harf Devrimi ve sağladığı kolaylıklar". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 17(50), 429-450.
- Çakıcı, D., & Çakıcı, N. (2024). "1928 Harf İnkılabı Sonrası Halk Eğitiminde Mühim Bir Teşkilatlanma Örneği: Millet Mektepleri (1928- 1935).", *PAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (65): 31-52.
- Demirci, Ü. Ö. (2011). "Türk dünyasında Latin alfabesine geçiş süreci (geçmişten günümüze)". *Türk Yurdu Dergisi*, 31(287), 225-229.
- Dönmez, C. (2011). "Atatürk ve harf inkılabı". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27 (79), 37-70.
- Elçarpar, Y. (2018). "Harf İnkılabı Hakkında Görüşler Ve Uygulamaya Geçirilmesi". *Enderun*, 2(1), 24-31.
- Giritli, İ. (1988). "Harf inkılabı ve Atatürk". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5(13), 31-36.
- Kıroğlu, Y. (2008). *Harf İnkılabı'nın Atatürk Devrimlerinin Yayılmasına Etkisi* (Master's thesis, Marmara Üniversitesi (Turkey))
- Kurt, M. (2000). *Millet Mektepleri* (Master's thesis, Marmara Üniversitesi (Turkey))
- Maralli, S. (2019). "Harf İnkılabı'nın Uygulanması Ve Birtakım Etkileri". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi*, 2(1), 112-131.
- Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi. (1928). Ankara: Hâkimiyet-i Milliye Matbaası.
- Şimşir, B. N. (1992). *Türk Yazı Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- TBMM Zabıt Ceridesi (1928). Devre III, İçtima II, Cilt 5, 01.11.1928.
- TC Resmi Gazete (1928). "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun"
- Ülkütaşır, M. Ş. (1981). *Atatürk ve Harf Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Yılmaz, S. (2010). "Celal Sahir Erozan ve Falih Rıfkı Atay'ın Kaynaklarda Rastlanmayan Bir Eseri: Yeni Kitap". *Turkish Studies*, 4 (5), 1632-1653.